

DR. MELITTA PIVEC-STELE: MOTIVI USTANOVITVE NAPOLEONOVE ILIRIJE.

Z dunajskim mirom 14. oktobra 1809 je Avstrija odstopila Napoleonu: del Koroške, Kranjske, Goriško, ozemlje Trsta, del Istre, ozemlje Reke, del Hrvatske (do Save) in šest regimentov Vojne Krajine. Te dežele, skupaj z drugim delom Istre, bivšo republiko Dubrovnik, in od l. 1806. sem že francosko Dalmacijo, so tvorile Illirske province ali Ilirijo (Provinces Illyriennes ali Provinces d'Illyrie). Druge osvojitve Napoleona — Španija, Westfalska etc. — so bile že pred njim politične enote, Napoleon jim je dal samo druge zakone, drugo upravo, druge dinastije; Ilirije pred njih pa sploh ni bilo, samo Napoleonova volja je poklicala v življenje to novo državo. Motivi njene ustanovitve so dajo torej razložiti edino iz posebnih načrtov samega Napoleona. Radi svojevrstnosti te državne tvorbe so ti motivi od nekdanj zanimali zgodovinarje, naštevajo jih štiri: zamenjalni, strateški, nacionalni in gospodarski. Poskusiti hočemo, da ugotovimo njih medsebojno razmerje oziroma važnost.

Las Cases sporoča¹ Napoleonove besede z 20. julija 1816., da ustvarjajoč Ilirijo ni imel posebnega cilja, temveč jo je hotel imeti le za predmet poznejše zamenjave za Galicijo. Verjetno pa je, da je to samo interpretacija post festum, kakor jih je več v *Mémorialu de Ste Hélène*. Bolj tehtno je dejstvo, da je Napoleon Metternichu, o priliki njegove misije l. 1810. v Parizu rez ponudil Ilirijo za del Galicije,² povdarjajoč, da nudi Ilirija Avstriji vse luke, ki jih mora zdaj pogrešati, dočim je Metternich podčrtal, da daje Galicija več dohodkov kakor Ilirija. Načrt zamenjave pa se je razbil, in pravtako l. 1812., ko se zopet pojavil; sicer bi pa tudi

¹ Las Cases, *Mémorial de Ste Hélène I*, (Le Panthéon populaire 7e série, (Paris, s. a.) 156/157. Cit. R. Maixner, Ch. Nodier i Ilirija, *Rad Jugoslav. akad. znanosti i umjetnosti* 229 (Zagreb 1924) 3. B. Vošnjak, *Ustava in uprava ilirskih dežel*, *Zbornik Matice Slovenske XII* (Ljubljana 1910) 269. Podobna izjava pri A. Dimitz, *Geschichte Kraïns...* IV. (Laibach 1876) 304.

² Metternich, *Mémoires, documents et écrits divers...* 3e éd. I (Paris 1881) 109/110. Cit.: A. Fournier, *Napoleon I. 4 A.*, III (Wien 1922) 63, 65/66.

takrat Napoleon raje dal Šlezijo kakor Ilirijo. Misli zamenjave se smetorej pripisati le vloga prehodne, ne pa vodilne ideje.

Mnogo bolj važen je strateški pomen, ki ga je imela Ilirija z ozirom na Turčijo in Avstrijo. V mirovnih pogajanjih v Starem gradu (Altenburg) je bil cilj Napoleona najprej samo ta, da v splošnem oslabi Avstrijo; potem pa ga je preziciral in dal Champagnyu, zunanjemu ministru, instrukcijo,³ da je glavni princip, ki je edini interes Francije, neposredni kontakt Dalmacije z Italijo: Napoleonu je bila Ilirija potrebna kot pot iz Italije v Dalmacijo, ki najvodi njegove armade v Orient.⁴ Misel na vojno s Turčijo, ki je že l. 1806. povzročila aneksija Dalmacije, je bila torej takrat prva ideja Napoleona, ki pa ni prišla do izvršitve, ker jo je kmalu nato izločil iz svojih načrtov. V drugi smeri pa je ohranila Ilirija svojo strateško važnost: po svoji poziciji je imela nalogo, da štiti Italijo in straži pred vratmi Dunaja.⁵ S to vojaško vlogo je v zvezi »margraviat« Marmonta, prvega generalnega gouvernerja,⁶ prva provizorična, pretežno vojaška organizacija provinc, kakor tudi načrti fortifikacij važnih mest; izrazila jo je jasno Napoleonova nota o vlogi Ilirije v vojni proti Avstriji, poslana 14. avgusta 1810. Clarkeu, vojnemu ministru.⁷ A fortifikacije so se pozneje večinoma opustile, iz raznih vzrokov (med drugimi tudi radi prevelikih stroškov), in poznejša definitivna organizacija provinc je dala de facto več vpliva generalnemu intendantu financ kakor generalnemu guvernerju. Tako tudi ta zamisel ni prišla do popolnega razvoja.

V dobi narodnega preporoda se je v popularni literaturi mislilo, da je Napoleon imel namen z Ilirijo ustanoviti neke vrste narodno državo južnih Slovanov, tako da bi bila njegova Ilirija takorekuč delna predhodnica današnje Jugoslavije. Povod takemu mišljenju je dal anonimni članek, ki je izšel kmalu po ustanovitvi Ilirskih provinc v nekem hamburškem časopisu,⁸ in govoril o možnosti, da se Ilirija razširja proti vzhodu do mej Rusije. Bil je res splošen vtis, da je Ilirija torzo. Tudi med prebivalci Ljubljane, rezidence Ilirije, je vladalo tako mnenje,⁹ samo vedeli niso, kam se bo Ilirija razširila, ali proti Ogrski ali proti Grčiji. Ime Ilirija je

³ Correspondance de Napoléon Ier XIX (Paris 1865) no. 15835. Cit. A. Fournier, o. c. II, 304/305.

⁴ Emile Bourgeois, Manuel historique de politique étrangère 7e éd. II (Paris 1923) 429.

⁵ A. Denis, L'Allemagne anti-napoléonienne, l'Autriche et la Prusse, Lavisse et Rambaud, Histoire générale 2e éd. IX (Paris 1912) 592.

⁶ Marmont, Mémoires 3e éd. III (Paris 1857) 271.

⁷ Correspondance de Napoléon Ier XXI, no. 16792.

⁸ Minerva 1809, no. 474. Cit.: Iv. Prijatelj, Slovenščina pod Napoleonom, Veda I, (Ljubljana, 1911) 39.

⁹ Archives Nationales, AF IV 1713, 3e d., no 27. (poročilo policijskega svetnika Pellenca).

tudi imelo svoj pomen.¹⁰ Ampak namen, da ustanovi nacionalno državo, je bil Napoleonu popolnoma tuj, kar se je kazalo predvsem v dejstvih, da so meje Ilirije obsegale Nemce ponemčene Zgornje Koroške, dočim so Slovenci Južne Štajerske ostali zunaj njih, in da so raztrgale Hrvatsko. Tudi ilirska vlada je bila v narodnih vprašanjih načelnoma indiferentna. Kljub temu pa je treba poudariti, da je ilirska vlada (posebno Marmont), dala slovenskemu in hrvatskemu jeziku prostora v šolstvu in v upravi, in tako podprla takrat porajajoče se narodni preporod. Bil je to srečen a nenameravan učinek.

Ostane nam še pomen Ilirije v veliki trgovinski vojni med Francijo in Anglijo, ki je znana pod imenom »kontinentalni sistem«. Za tako vlogo je bila Ilirija predestinirana po svoji geografski legi. (V prej omenjeni misli i med Napoleonom in Metternichom opažamo soglasno spoznanje, da je važnost Ilirije po njeni poziciji trgovinska, ne politična ali finančna). Že 15. novembra 1806. je pisal Jules Bessière, francoski konzul v Benetkah, svojemu ministru,¹¹ da Angležim ne bo težko preprečiti trgovino na Adriji, dokler bosta Trst in Reka v rokah Avstrije. Biti gospodar Sredozemskega morja, je bil torej že v tem letu glavni in konstantni cilj Napoleonove politike.¹² Prav tako je Napoleon 7. septembra 1807. živo izrazil potrebo, da ima Trst v svojih rokah, da bo tako lahko zaprl tovažno luko angleški trgovini.¹³ (Ker čeprav je morala tudi Avstrija prevzeti kontinentalni sistem, ga vendar na Adriji ni preveč strogo izvajala. In 3. decembra 1809 je naznanil senatu aneksijo Ilirije z besedami:¹⁴ »Ilirske province prenesejo meje mojega velikega cesarstva na Savo. Kod sosed carigradskega cesarstva bom zdaj lahko nadzorival interese svoje trgovine na Sredozemskem morju, na Adriji in v Levanti«. Z inkorporacijo ilirske obali je Napoleon dosegel dvoje: zatvoril je vse luke vzhodne jadranske obale angleški trgovini, in pridobil je zaradi angleške blokade na morju za francosko trgovino z Levanto potrebno pot po suhem, posebno za import bombaža, ki ga je rabila francoska industrija. Marmont je sestavil o izvedbi tega načrta obširno spomenico,¹⁵ poznanje tega namena je tudi izrabil Rado Vučinić, srbski delegat pri Napoleonu, v prid svojih teženj, ko je naglašal korist srbske trgovine za Ilirijo z ozirom na lahke zveze med obema državama.¹⁶ Vse to je ispo-

¹⁰ М. Гавриловић : Исписи из париских архива. Зборник за историју, језик и књижевност срп. народа 2 одељ. књ. 1. (Београд 1904) бр. 458 (poročilo barona Mériağa).

¹¹ М. Гавриловић : а с. бр. 73.

¹² J. H. Rose, Napoleon and English Commerce, The English Historical Review VIII (London 1893) 711.

¹³ L. Lecestre, Lettres inédites de Napoléon Ier, I (Paris 1897) 106.

¹⁴ Correspondance de Napoleon I-er... XX, no. 16.031.

¹⁵ Archives des Affaires étrangères, Autriche 55 (Provinces Illyriennes) 1.

polnilo veliki sistem¹⁷ in to je bila vloga ki je bila dodeljena Iliriji z ozirom na Francijo.¹⁸ Prav tako pa Ilirija nasproti Italiji ni imela samo sloge, da jo straža, temveč tudi, da jo nekoliko čuva: ilirske carinarne, združene s francoskimi, so imele nalogo, da cernirajo apeninski polotok, ki je bil blokiran tako od vzhoda in zapada.¹⁹

Posebne važnosti pa je, da gospodarski motiv ni obledal, kakor drugi motivi (vojaški n. pr. je ostal v embrionalnem štadiju), temveč je vedno pridobival na važnosti in prihajal najbolj do veljave: ceoletni razvoj kratkega štiriletnoga življenja Ilirije je stal v znamenju kontinentalnega sistema, izgraditev cest in pošt, carinske določbe in vse drugo je bilo le podrejeno temu namenu. Tako se lahko reče, da je tudi ustanovitev Ilirije zrastle iz glavnega motiva kontinentalnega sistema sploh, iz mržnje proti angleškemu blagu,²⁰ kakor tudi iz glavnega motiva ki so ga imele vse inkorporacije od leta 1808. dalje, iz zatiranja tihotapstva.²¹ Seveda se ne sme pozabiti, da sta se, kakor je bilo v Napoleonovih načrtih sploh navadno, strateški in gospodarski motiv tesno prepletala. (Lep primer za to je potovanje častnika Tromelina v Turčijo l. 1809.²² kjer skrbno notira poleg vojaških podatkov tudi industrijo in trgovinske ceste dežele). Najnovejše študije so tudi dobro tehtale različne motive.²³ Zaključiti smemo torej, da je Napoleon ustanovil Ilirijo gotovo tudi z namenom, da si pridobi zvezo med Dalmacijo in Italijo in straža proti Avstriji, v prvi vrsti pa, da zapre vzhodno obalo Adrije angleški trgovini in pridobi za francosko-levantinsko trgovino pot po suhem. (Saj pravi tudi sam v začetkoma omenjeni izjavi na sv. Heleni, da je menjal svoje načrte.) Koliko je vstrezala tem namenom Ilirija in kako je ta režim nanjo vplival, pa je seveda vprašanje zase.²⁴

¹⁶ A. Boppe, Documents inédits sur les relations de la Serbie avec Napoléon I-er (1809—1814) (Belgrade 1888) 74.

¹⁷ Mollien, Mémoires d'un ministre du Trésor public (1780—1815) II (Paris, 1898) 397.

¹⁸ Јов. П. Јовановић, Наполеон и Југословени. (Нови Сад 1918) I. 122.

¹⁹ M. Blanchard, Les routes des Alpes Occidentales à l'époque napoléonienne (1796—1815) (Grenoble 1920) 367/368.

²⁰ P. Darmstädter, Studien zur napoleonischen Wirtschaftspolitik, Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte III, (Leipzig 1905) 140.

²¹ W. Kiesselbach, Die Continentalsperre in ihrer ökonomisch-politischen Bedeutung (Stuttgart u. Tübingen 1850) 125.

²² J. J. Tromelin, Itinéraire d'un voyage fait dans la Turquie d'Europe, Revue des Etudes napoléoniennes VI/VII (Paris 1917/18).

²³ J. Gruden, Ob stoletnici Napoleonove Ilirije, Čas III (Ljubljana 1909) 147—149. — Šišić, Hrvatska povijest III (Zagreb 1913) 93. — J. Polec, Kraljevstvo Ilirija I, Splošna knjižica VI (Ljubljana 1925) VII/VIII. — Iv. Prijatelj, o. c. 39. — B. Bošnjak o. c. 114.

²⁴ S to stranjo ilirske zgodovine se peča moja v tisku se nahajajoča študija: La vie économique des Provinces Illyriennes; zgoraj podane misli so povzete iz dela uvoda.

Résumé.

Dans l'article ci-dessus qui n'est qu'une partie de l'introduction dans un travail plus vaste encore en manuscrit, sur la «vie économique des provinces illyriennes», l'auteur Mme Mélita Pivec-Stelé étudie le problème des motifs qui guidaient Napoléon quand il fondait les provinces illyriennes. Les historiens en énumèrent quatre: le motif d'échange, le motif de stratégie, le motif national et le motif économique. Le premier motif, celui d'un échange de l'Illyrie pour la Galicie, n'était que d'une valeur passagère, mais le second était de beaucoup plus important. L'Illyrie devait assurer le contact direct de la Dalmatie avec l'Italie pour servir de base stratégique aux armées napoléoniennes dans les futurs exploits en Orient. A l'époque du renouveau national, nos gens croyaient que Napoléon voulait y établir un état yougoslave national, l'Illyrie serait donc l'ancêtre de notre Yougoslavie actuelle. Ce n'était pas dans les intentions de Napoléon, mais ce qui est d'une grande importance, c'est l'usage de la langue nationale dans les écoles, dans l'administration: par suite de quoi une des tendances du renouveau national était déjà réalisée. Le motif principal de Napoléon dans la constitution des provinces illyriennes c'était l'idée du blocus continental dans le but de fermer la côte orientale de l'Adriatique au commerce anglais et de créer une route continentale pour le commerce français avec l'Orient. C'est à ce but que servait le travail des Français en Illyrie dans ces quatre années de leur domination: la construction des routes et des postes, l'organisation des douanes et tout le reste.